

АРХЕОЛОГІЯ
І ДАВНЯ ІСТОРІЯ
УКРАЇНИ
Випуск 4 (37)

2020
КИЇВ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ — ЗАСНОВАНИЙ У 2011 Р.

ВИДАЄТЬСЯ ЧОТИРИ РАЗИ НА РІК

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

БУЙСЬКИХ А. В., доктор історичних наук, Інститут археології НАН України

Відповідальний секретар

ГОРБАНЕНКО С. А., кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України

Відповідальні за випуск

ЗАЛІЗНЯК Л. Л., доктор історичних наук, Інститут археології НАН України

ГАСКЕВИЧ Д. Л., кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України

НЕЗДОЛІЙ О. І., Інститут археології НАН України

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ

БИРКЕ В., доктор археології, Інститут археології та історії мистецтв Академії наук Румунії

БОЛТРИК Ю. В., кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України

БРУЯКО І. В., доктор історичних наук, Одеський археологічний музей НАН України

ГОЛДЕН П., професор, Університет Ратгер, США

КУЛАКОВСЬКА Л. В., кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України

МОЦЯ О. П., член-кореспондент НАН України, Інститут археології НАН України

ОТРОЩЕНКО В. В., доктор історичних наук, Інститут археології НАН України

ПОЛІДОВИЧ Ю. Б., кандидат історичних наук, філіал Національного музею історії України — Музей історичних коштовностей України

ПОЛТОВИЧ-БОБАК М., професор, Жешувський університет, Польща

ПОТЄХІНА І. Д., кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України

СИМОНЕНКО О. В., доктор історичних наук, Інститут археології НАН України

СКОРИЙ С. А., доктор історичних наук, Інститут археології НАН України

СОН Н. О., кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України

СТЕПАНЧУК В. М., доктор історичних наук, Інститут археології НАН України

ТЕРПИЛОВСЬКИЙ Р. В., доктор історичних наук, Київський національний університет

ТОЛОЧКО П. П., академік НАН України, Інститут археології НАН України

ФІАЛКО О. С., кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України

ХАЗАНОВ А. М., професор, Університет Медісон — Вісконсін, США

ХОХОРОВСЬКИЙ Я., професор, Ягеллонський університет, Польща

ЧАБАЙ В. П., член-кореспондент НАН України, Інститут археології НАН України

У ВИПУСКУ:

НАУКОВИЙ СПАДОК Д. Я. ТЕЛЕГІНА

СТАТТІ

ПУБЛІКАЦІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ
МАТЕРІАЛІВ

АНТРОПОЛОГІЯ

АРХЕОЛОГІЯ І ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

ДИСКУСІЇ

ІСТОРІЯ НАУКИ

АРХЕОЛОГІЯ І ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Науковий журнал з проблем археології та давньої історії

У журналі публікуються результати досліджень з археології та давньої історії України. Висвітлюються питання соціально-економічного розвитку та культурних зв'язків населення України у кам'яному та мідно-бронзовому віках, сторінки з історії киммерійців, скіфів та сарматів, матеріальна та духовна культура античних греків у Північному Причорномор'ї, етногенез та рання історія слов'ян, розвиток давньоруських міст і сіл, матеріальної культури середньовіччя і нового часу. Видаються нові археологічні матеріали, розвідки з історії археології та архівні джерела.

Для археологів, істориків, краєзнавців, учителів історії, студентів історичних факультетів, усіх, хто цікавиться давньою історією України.

The results of research on the archaeology and ancient history of Ukraine are published in the journal. The issues of social and economic development and cultural relations of the population of Ukraine in the Stone and Copper-Bronze Age, the pages of the history of the Cimmerians, Scythians and Sarmatians, material and spiritual culture of the Greeks in the Northern Pontic region, ethnogenesis and early history of the Slavs, development of the cities and villages of Ancient Rus, material culture of the Medieval and Modern periods are observed. New archaeological records, survey on history of archaeology and archival sources are being published.

This journal is intended for archaeologists, historians, regional specialists, teachers of history, students of historical departments and for anyone interested in the early history of Ukraine.

Засновник та видавець:

Інститут археології
Національної академії наук України

Свідоцтво про реєстрацію ЗМІ:

КВ № 17659-6509Р від 29.03.2011

Адреса редакції:

Україна, 04210, Київ 210, просп. Героїв Сталінграда, 12

Тел.: (+380-44) 418-61-02

Факс: (+380-44) 418-33-06

E-mail: secretaradiu@gmail.com

Офіційний сайт журналу:

<https://adiu.com.ua/index.php/journal>

Офіційна сторінка журналу:

Сайт «Спілка археологів України» [<http://www.vgosau.kiev.ua>] —

Бібліотека — Журнал «Археологія і давня історія України»

[<http://www.vgosau.kiev.ua/biblioteka/adiu>]

Затверджено до друку Вченою радою
Інституту археології НАН України
1.12.2020, протокол № 8.

Рисунки авторські

Надруковано в авторській редакції

Комп'ютерна верстка С. А. Горбаненка

Усі права застережено. Передрук можливий
зі згоди редакції та авторів статей

Виходить за інформаційної підтримки
Всеукраїнської громадської організації
«Спілка археологів України»

ISSN 2227-4952 (Print)
ISSN 2708-6143 (Online)

Усі матеріали рецензовано

© ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ, 2020

Підписано до друку 11.12.2020. Формат 60 × 84/8. Гарн. Century Schoolbook. Папір офс.
Друк офс. Ум.-друк. арк. 42,8. Обл.-вид. арк. 47,9. Тираж 80 екз. Зам.

Тираж віддруковано ТОВ «Майдан», 61002, Харків, вул. Чернишевська, 59. Тел.: (057) 700-37-30.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців
і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 1002 від 31.07.2002 р.

Передмова

Пустовалов, С. Ж., Титова, О. М., Потехіна, І. Д.
Від палеоліту до козацької України

НАУКОВИЙ СПАДОК Д. Я. ТЕЛЕГІНА

Залізняк, Л. Л. Д. Я. Телегін і доба культуротворення в мезолітознавстві України

Степанчук, В. М. Палеоліт у дослідженнях Д. Я. Телегіна

Телегін, Д. Я., Залізняк, Л. Л., Яневич, О. О. Мезолітична стоянка Ласпі 7 на південному березі Криму, Україна

Теліженко, С. А. Матеріали з досліджень О. Г. Шапошникової та Д. Я. Телегіна у Старобільському районі Луганщини

Станиціна, Г. О. Дослідження українського козацтва у науковому спадку Д. Я. Телегіна (за документами з Наукового архіву ІА НАН України)

СТАТТІ

Демей, Л., Васильєв, П. М., Кулаковська, Л. В., Ступак, Д. В., Шидловський, П. С., Беляєва, В. І. Палеолітичні суспільства доби верхнього плєнігльціалу та їхні зв'язки з тваринним світом за даними археологічних стоянок України

Манько, В. О., Чхатарашвілі, Г. Л. Кам'яна індустрія стоянки Кобулеті

Чабай, В. П., Ступак, Д. В., Весельський, А. П., Дудник, Д. В. Стоянка Бармаки в контексті епігравету Середнього Подніпров'я

Лібуа, Т. Дослідження ориньяко-граветського «переходу» в Східних Карпатах: особливості виробництва вкладенів стоянок Міток-Малу Галбен (Румунія) та Молодова V (Україна)

Кротова, О. О. Амвросіївське кістковище бізонів та особливості його використання

Лозовська, О. В. Озерні поселення Верхньої Волги на межі 7—6 тис. до н. е.: археологічний і палеоекологічний контекст появи першої кераміки (Замостя 2)

Михайлова, Н. П. Особливі діти. Персональний орнамент у дитячих похованнях маріупольського типу

Бурдо, Н. Б. Інтер'єр в архітектурі культурного комплексу Трипілля-Кукутень (проблеми вивчення, інтерпретації та реконструкції)

Іванова, С. В. Імпорт або імітація: про особливості буджацької культури Північно-Західного Причорномор'я

6 Introduction

7 *Pustovalov, S. Zh., Tytova, O. M., Potekhina, I. D.* From Paleolithic to Cossack Ukraine

SCIENTIFIC HERITAGE OF D. YA. TELEHIN

16 *Zaliznyak, L. L.* D. Ya. Telehin and the Era of Cultural Formation in Mesolithic Study of Ukraine

24 *Stepanchuk, V. M.* Paleolithic in the Research of D. Ya. Telehin

32 *Telegin, D. Ya., Zaliznyak, L. L., Yanevich, O. O.* Laspi 7 Mesolithic Site on the South Coast of Crimea, Ukraine

52 *Telizhenko, S. A.* Materials from Research of O. G. Shaposhnikova and D. Ya. Telehin in the Starobils'k District, Luhansk Region

75 *Stanytsina, G. O.* Research of the Ukrainian Cossacks in the Scientific Heritage by D. Ya. Telehin (According to Documents Stored in the Scientific Archive of the Institute of Archeology, NAS Ukraine)

ARTICLES

82 *Demay, L., Vasylev, P. M., Koulakovska, L. V., Stupak, D. V., Shydlovskiy, P. S., Belyaeva, V. I.* Palaeolithic Human Societies During the Upper Pleniglacial Period and their Connections with the Animal World According to the Evidence from Archaeological Sites of Ukraine

94 *Manko, V. O., Chkhatarashvili, G. L.* The Lithic Industry from the Site of Kobuleti

107 *Chabai, V. P., Stupak, D. V., Veselsky, A. P., Dudnyk, D. V.* Barmaky Site in the Context of Epigravettian of the Middle Dnieper Basin

126 *Libois, T.* Study of the Aurignacian-Gravettian «Transition» East of the Carpathians: Bladelet Production Features from Mitoc-Malu Galben (Romania) and Molodova V (Ukraine)

134 *Krotova, O. O.* The Amvrosiivka Bison Bone Bed and Features of its Use

151 *Lozovskaya, O. V.* Lake Settlements of the Upper Volga Region in the 7th—6th mil. Cal BC: Archaeological and Palaeoecological Context of the First Pottery «Invasion» (Zamostje 2)

164 *Mykhailova, N. P.* Special Children. Personal Ornaments in Children's Burials of Mariupol Type

172 *Burdo, N. B.* Interior in the Architecture of Trypillia-Cucuteni Cultural Complex (Problems of Studies, Interpretations and Reconstructions)

182 *Ivanova, S. V.* Import or Imitation: Characterising the Budzhak Culture of the North-West Pontic Region

ПУБЛІКАЦІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

Сніжко, І. А. Знаряддя із вторинною обробкою пізньопалеолітичної стоянки біля с. Кам'янка
Манько, В. О., Теліженко, С. А. Стоянка Бондариха II донецької неолітичної культури
Старенький, І. О., Левінзон, Є. Ю. Розвідки на Середньому Дністрі 2009—2019 рр.
Махортых, С. В., Котова, Н. С., Джос, В. С., Радченко, С. Б. Нові поховально-ритуальні комплекси доби ранньої бронзи поблизу Кам'яної Могили

АНТРОПОЛОГІЯ

Потехіна, І. Д. Антропологія і археогенетика первісного населення України: координація результатів
Ліллє, М. К., Бад, Ч. Е. Ізотопний дієтний аналіз та пов'язані з ним дослідження первісної історії України: факти, вигадки та фантастика
Рудич, Т. О. Формування антропологічного складу населення України козацької доби. Степові впливи
Ємельянчик, В. А. Середньовічне населення Полоцька за антропологічними даними
Грицкевич, Д. С. Патологічні прояви на палеоантропологічному матеріалі із сільських поховань XIV—XVI століть з території Полоцької землі

АРХЕОЛОГІЯ І ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Пашкевич, Г. О. Сучасний стан археоботанічних досліджень в Україні
Шидловський, П. С., Мамчур, Б. В., Чимирис, М. В., Пеан, С. Остеологічні матеріали з господарської ями 6 Межиріцької стоянки: інтерпретація об'єкту
Гаскевич, Д. Л., Ендо, Е., Кунікіта, Д., Яневич, О. О. Нові результати прямого радіовуглецевого AMS датування кераміки буго-дністровської субнеолітичної культури

ДИСКУСІЇ

Манько, В. О., Чхатарашвілі, Г. Л. Західна Грузія як транзитна територія на шляху міграцій прото-неолітичного населення у Східну Європу
Куштан, Д. П. Ще раз про Старосільський скарб доби пізньої бронзи з Черкащини

ІСТОРІЯ НАУКИ

Нераденко, Т. М. Поселення Молухів Бугор в працях Д. Я. Телегіна і за сучасними даними
Отрошченко, В. В., Болтрик, Ю. В. До становлення курганної археології України: досягнення та проблеми

PUBLICATION OF ARCHEOLOGICAL MATERIALS

Snizhko, I. A. Tools with Secondary Treatment of the Late Paleolithic Site near the Kamyanka Village
Manko, V. O., Telizhenko, S. A. The Donetsk Neolithic Culture Site of Bondarikhа II
Starenkyi, I. O., Levinzon, Ye. Yu. The Researchs in the Middle Dniester Basin in 2009—2019
Makhortykh, S. V., Kotova, N. S., Dzhos, V. S., Radchenko, S. B. New Burial and Ritual Assemblages of Early Bronze Age Located near the Complex of Kamyana Mohyla

ANTHROPOLOGY

Potekhina, I. D. Anthropology and Archaeogenetics of the Prehistoric Population of Ukraine: Coordination of Results
Lillie, M. C., Budd, C. E. Diet Isotope Analysis and Related Studies in Prehistoric Ukraine: Fact, Fiction and Fantasy
Rudych, T. O. Formation of the Anthropological Composition of the Population of Ukraine in Cossack Time. Steppe Impact
Yemialyanchyk, V. A. The Medieval Population of Polotsk According to the Anthropological Data
Hrytskevich, D. S. Pathological Manifestations on Paleo-anthropological Material from Rural Burials of 14th—16th Centuries from the Territory of Polotsk Land

ARCHAEOLOGY AND NATURAL SCIENCES

Pashkevych, G. O. The Current State of Archaeobotanical Study in Ukraine
Shydlovskiy, P. S., Mamchur, B. V., Chymyrys, M. V., Pėan, S. Osteological Materials from the Household Pit 6 at the Mezhyrich Settlement: Interpretation of the Finds
Haskevych, D. L., Endo, E., Kunikita, D., Yanevich, O. O. New Results of Direct Radiocarbon AMS Dating of the Pottery from the Buh-Dniester Sub-Neolithic Culture

DISCUSSIONS

Manko, V. O., Chkhatarashvili, G. L. Western Georgia as a Transitional Zone in Migration of the Proto-neolithic Groups to Eastern Europe
Kushtan, D. P. Revisiting the Late Bronze Age Starosillia Deposit from the Chercassy Region

HISTORY OF SCIENCE

Neradenko, T. M. The Settlement Molyukhiv Buhor in the Works of D. Ya. Telegin and According to Modern Data
Otroshchenko, V. V., Boltryk, Yu. V. On the Establishment of the Kurgan Archaeology in Ukraine: Achievements and Problems

І. А. Сніжко

ЗНАРЯДДА ІЗ ВТОРИННОЮ ОБРОБКОЮ ПІЗНЬОПАЛЕОЛІТИЧНОЇ СТОЯНКИ БІЛЯ с. КАМ'ЯНКА

Пізньопалеолітична стоянка біля с. Кам'янка на Харківщині належить до кола епіграветських пам'яток середньої течії р. Сіверський Донець. Стаття присвячена публікації колекції знарядь із вторинною обробкою.

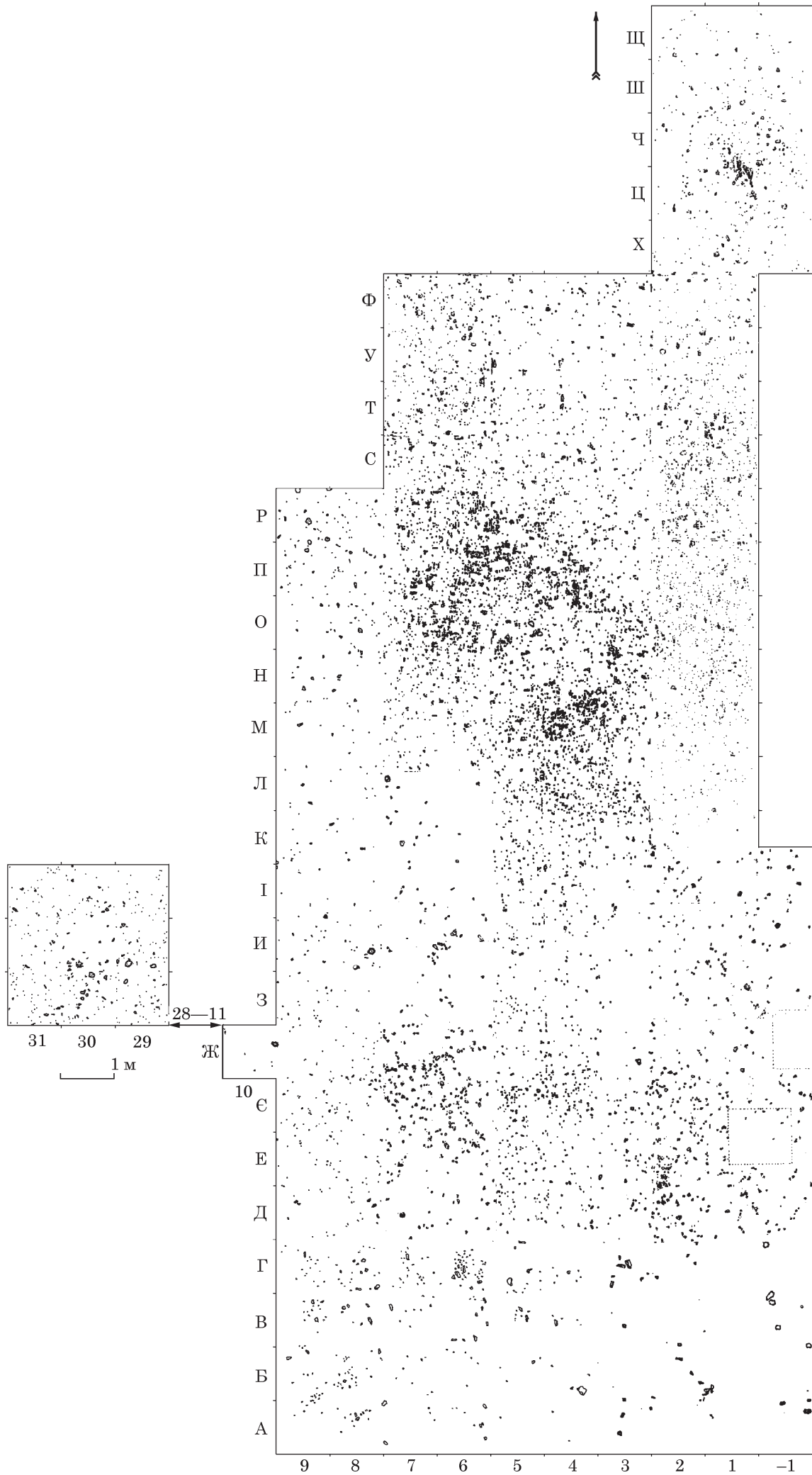
Ключові слова: пізній палеоліт, епігравет, Сіверський Донець, Кам'янка.

Вступ. Одним з основних компонентів дослідження кожної археологічної пам'ятки є аналіз комплексу знарядь праці. Запропонована робота присвячена публікації колекції знарядь із вторинною обробкою пізньопалеолітичної стоянки біля с. Кам'янка. Стоянка знаходиться на високому мисі при впадінні в р. Сіверський Донець правої притоки р. Суха Кам'янка в 2,5 км на південний схід від с. Кам'янка Ізюмського р-ну Харківської обл. Відкрила 2004 р. її досліджує експедиція Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова. Вивчається суцільною площею: нові розкопи закладаються поруч з уже дослідженими ділянками. На момент закінчення польового сезону 2019 р. загальна площа, досліджена розкопами, становить 225 м². З розкопів та підйомного матеріалу, зібраного навколо, сформована колекція, яка налічує 8356 артефактів. Із них знаряддя із вторинною обробкою утворюють групу, до якої віднесено 88 предметів.

Основні відомості про пам'ятку. Стоянка розташована на мисі, що піднятий на 8—10 м над рівнем р. Сіверський Донець. Зараз його схили повільно спускаються в бік обох річок: з півдня на північ на 27 м падіння становить 0,9 м, з заходу на схід на 29 м — 0,92 м. За часів існування пізньопалеолітичного поселення схил в бік р. Сіверський Донець був круті-

шим: з півдня на північ це 1,5 м, з заходу на схід 0,7 м. Культурний шар визначається рівнем розповсюдження знахідок, розтягнутий по вертикалі, не має специфічного забарвлення. Він вміщує кремій, що демонструє всі стадії процесу розщеплення від жовна до знаряддя, дрібні фрагменти кісток тварин, шматочки червоної та жовтої вохри, вугілля. Кілька відщепів, уламків кременю та кісток мають сліди перебування у вогні. Найбільша концентрація знахідок спостерігається частково в темно-коричневому, світло-коричневому та жовтуватопалевому суглинку, окремі артефакти зустрічаються також в гумусовому горизонті та в типовому лесі. Культурний шар сильно пошкоджений кротовинами, природними процесами, що пов'язані з голоценовим ґрунтоутворенням а також більш давніми постгенетичними процесами. До останніх можна віднести відсутність консервації знахідок після завершення функціонування пам'ятки — свідченням цього є наявність патини та кальцитових напливів з одного боку на багатьох артефактах. Також це вплив делювіальних процесів (зміщення по схилу), що простежується у формі деяких скупчень, орієнтованих на північ, північний схід та схід, в бік р. Сіверський Донець та р. Суха Кам'янка та положенні артефактів на ребрі, з нахилом в означений бік. На ділянках, де можна простежити рівень первинного відкладання знахідок, він корелюється з жовтуватопалевим суглинком, що відноситься до верхньопричорноморського підгоризонту.

На основі результатів палінологічних досліджень була проведена реконструкція палеокліматичних умов життя давнього населення. Встановлено, що під час функціонування пам'ятки означена територія знаходилася в ме-

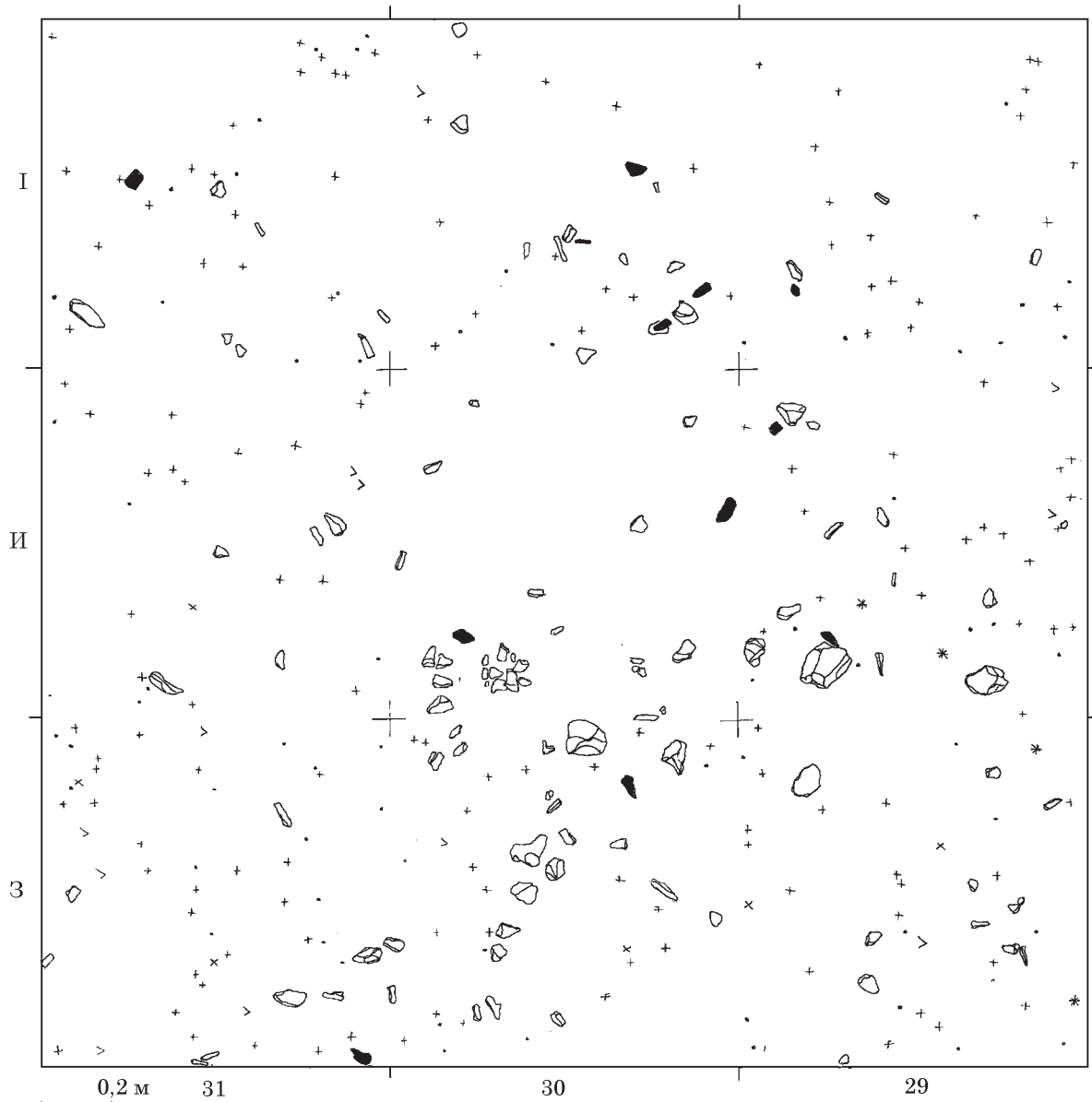

Рис. 1. Стоянка біля с. Кам'янка, план розташування знахідок на досліджених ділянках

жах степової зони із субперигляціалним кліматом, який був значно холоднішим та сухішим за сучасний. Рослинний покрив був одноманітним, бідним за складом та розрідженим. Про холодний клімат свідчить наявність серед деревних порід лише бореальних та аркто-бореальних елементів. В долині була присутня деревинна рослинність, а степові ценози були ксеромезофітними різнотравно-злаковими та злаковими. За стратиграфічними спостереженнями та результатами палеоніологічного аналізу можна припустити, що існування пам'ятки припадає на причорноморський етап пізнього плейстоцену і знаходиться в межах переходу від ранньопричорноморського стадіалу до початку пізньольодовиків'я (Герасименко, Снежко 2012, с. 100—102).

На дослідженій площі знахідки розташовані нерівномірно, утворюючи різні за розміром та

насиченістю скупчення (рис. 1). Можна виділити зону, де відбувалась більш активна обробка кременю, переважно первинна, а також простежити окремі робочі місця. Підтвердженням цього можуть бути певні характеристики крем'яної сировини та випадки ремонту у скупченнях.

Знаряддя із вторинною обробкою. На сьогоднішній день колекція, що походить з пам'ятки, налічує 8356 артефактів. В якості сировини мешканці стоянки використовували місцевий темно-сірий, майже чорний напівпрозорий крейдяний високоякісний кремій. Знахідки мають добрий стан збереженості, не обкатані, поверхня вкрита шаром патини від молочно-білої до блакитної димчастої.

Знахідки свідчать, що на поселенні відбувався повний цикл розщеплення — від заготовок нуклеусів до залишкових ядрищ і утилізованих

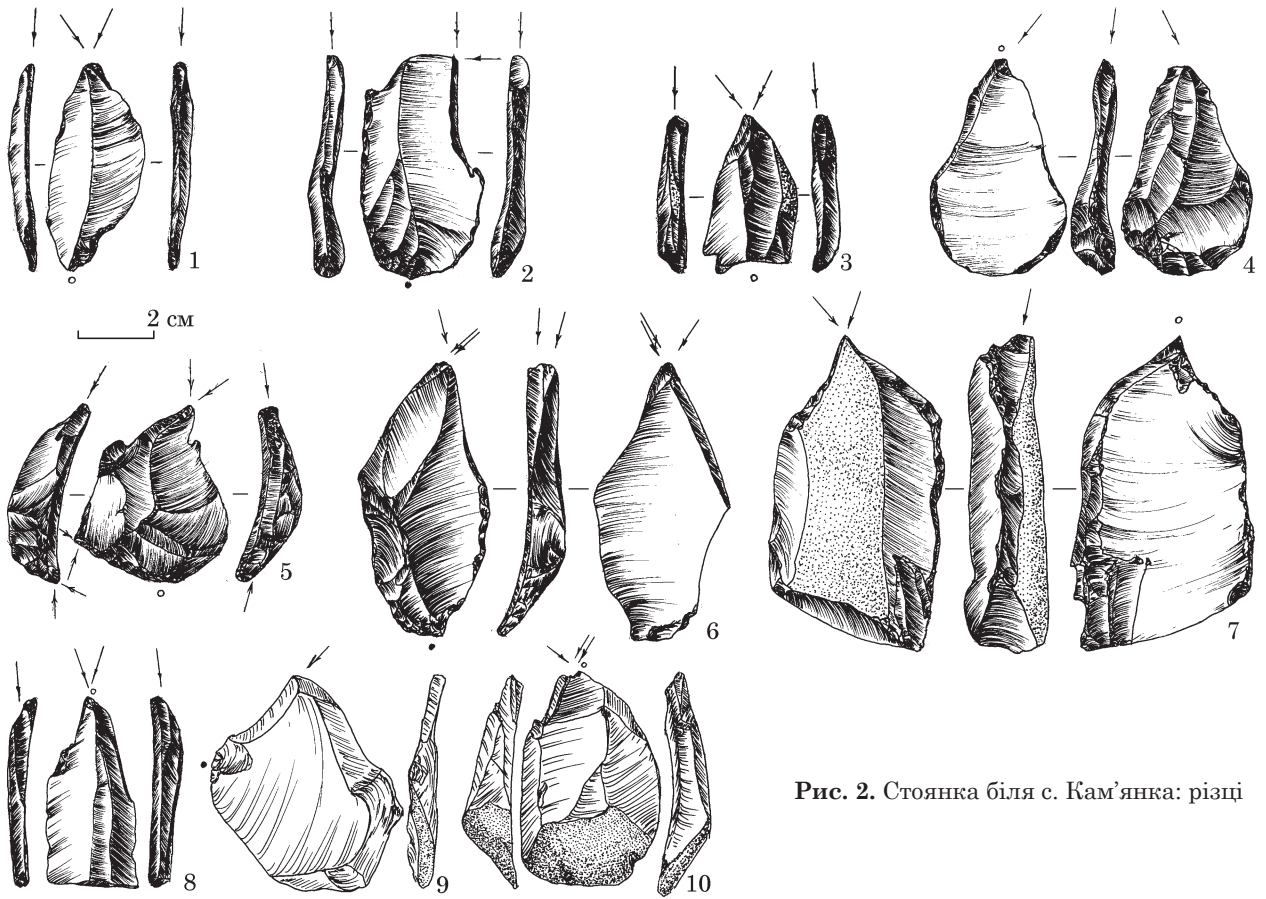

Рис. 2. Стоянка біля с. Кам'янка: різці

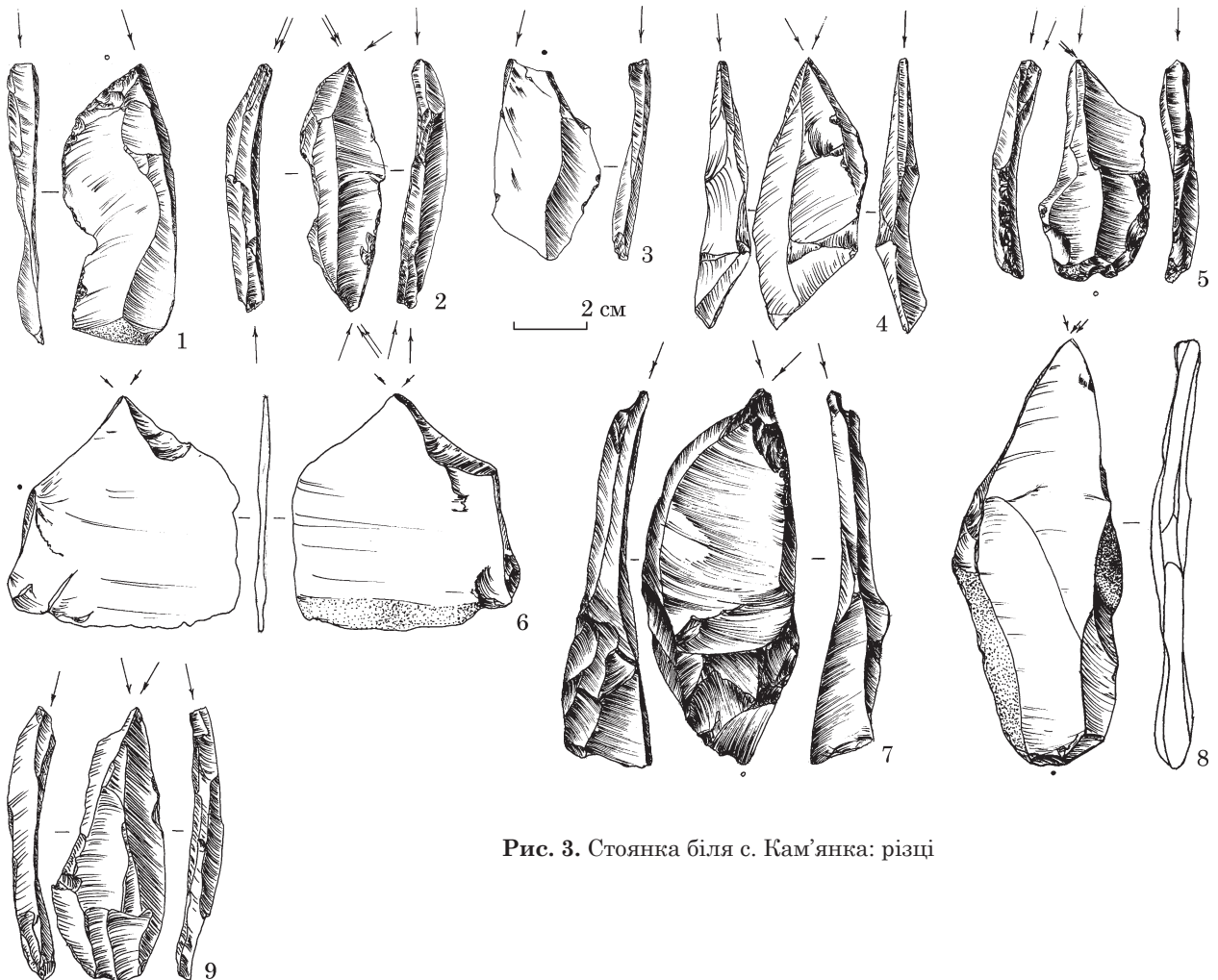

Рис. 3. Стоянка біля с. Кам'янка: різці

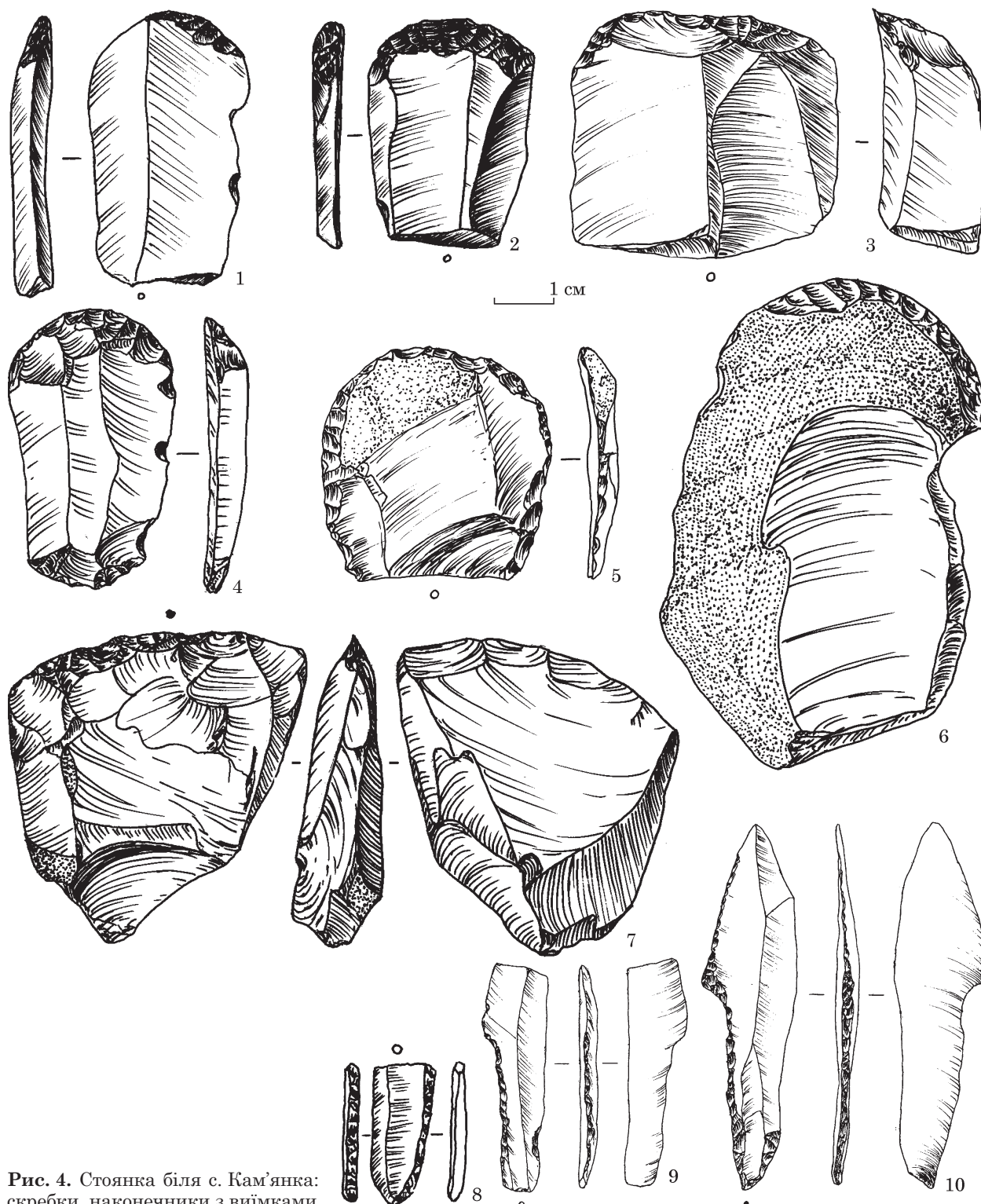

Рис. 4. Стоянка біля с. Кам'янка: скребки, наконечники з виїмками

знарядь. Нуклеуси торцевидної, призматичної, кубовидної форми демонструють ударну техніку сколювання. Найбільш виразною є група торцевих нуклеусів з виступаючою тильною частиною. Процес виготовлення та підживлення нуклеусів представлено реберчастими сколами і відщепами. Значна кількість заготовок і сколів з жовтою кіркою свідчать, що джерело добування кремню знаходилось порівняно недалеко від стоянки.

Метою первинного розщеплення були заготовки у вигляді видовжених пластинок та відщепів.

Знаряддя із вторинною обробкою складають невелику частину колекції: їх 88 екземплярів, що становить 1,05 %. Незначна кількість предметів цієї групи типова для пам'яток, розташованих поблизу виходів крем'яної сировини, де первинна обробка відбувалась безпосередньо на території поселення.

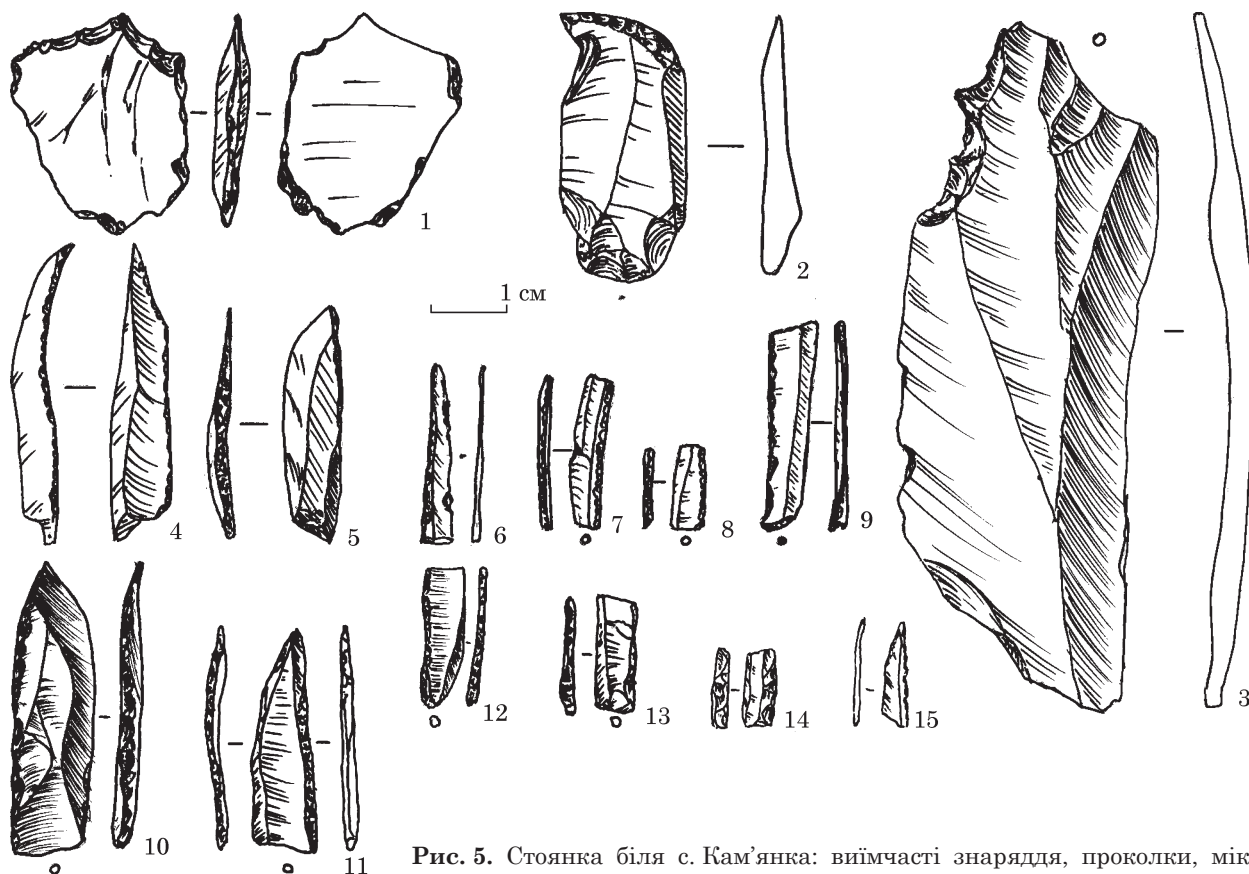

Рис. 5. Стоянка біля с. Кам'янка: виїмчасті знаряддя, проколки, мікропластинки з притупленим краєм

Колекція *різців* налічує 27 екземплярів. В якості заготовок для цих знарядь були використані відщепи, пластини, масивні сколи та залишкові нуклеуси. Більше половини різців (16 екз.) — серединні (рис. 2: 1, 3—10; 3: 4, 7—9), два сформовані на масивних напівпервинних сколах формування / підправки нуклеусів (рис. 2: 7; 3: 8). Два різці двогранні серединні (рис. 3: 5, 8). Один із різців має сформовану ретушню невеличку виїмку у базальній частині (рис. 4: 5). Бокових різців 5 екземплярів (рис. 2: 2; 3: 1, 3), два з них косоретушні (рис. 3: 1). Куткових різців 2: на масивному відщепі та на трискатній пластинці. По одному екземпляру представлені подвійний різець (рис. 3: 2), плоский на напівпервинному відщепі (рис. 3: 6), ретушний трансверсальний на масивному відщепі та багатофасетковий різець, до якого підібрався різцевий скол.

Хоча просторове розміщення знарядь не є метою цього дослідження, все ж варто відзначити, що ділянка квадратів 29—31/3—І в порівнянні з усією іншою дослідженою площею відзначається значною, як для цієї пам'ятки, концентрацією різців — 7 екз. фактично на трьох квадратних метрах (рис. 1). В колекції з кв. 1—10/А—Щ та підйомного матеріалу, зібраного за всі роки навколо розкопу всього 20 різців. Така концентрація знарядь одного типу на невеликій ділянці може бути свідченням їх виготовлення та / або використання.

Скребоків та скребловидних знарядь

12 екземплярів. Серед скребоків значно переважають кінцеві на відщепі та пластинах — їх 7. Це кінцевий скребок на тонкому відщепі, що розширюється до дистальної частини, кінцевий скребок на невеликій двоскатній пластинці, 2 кінцеві скребки на двоскатній та трискатній пластині (рис. 4: 1, 2), на масивному сколі (фрагмент; рис. 4: 3), на напівпервинному пластинчатому відщепі (рис. 4: 5) а також кінцевий скребок високої форми. Подвійних скребоків 3 екземпляри (рис. 4: 4). Також як скребок міг бути використаний відщеп напівпервинний з ретушованою ділянкою (рис. 4: 6). Два скребловидні знаряддя виконані на масивних сколах формування / підправки нуклеусів (рис. 4: 7).

Виїмчасті знаряддя на відщепі, пластинках та сколі підправки нуклеусу представлені 9 екземплярами (рис. 6: 1—5).

Робочий елемент чотирьох *проколок* сформований кількома сколами на відщепі (рис. 5: 1—3), в одному випадку знаряддя поєднане із серединним різцем (рис. 2: 6).

11 предметів мають *ретушовані ділянки*. Це фрагменти двох масивних відщепів, фрагменти трьох пластинок, 2 уламки а також фрагмент невизначеного знаряддя із ретушованою ділянкою.

Мікропластинки з притупленим краєм утворюють невелику групу, але вона дуже важлива для характеристики пам'ятки. Із 16 мік-

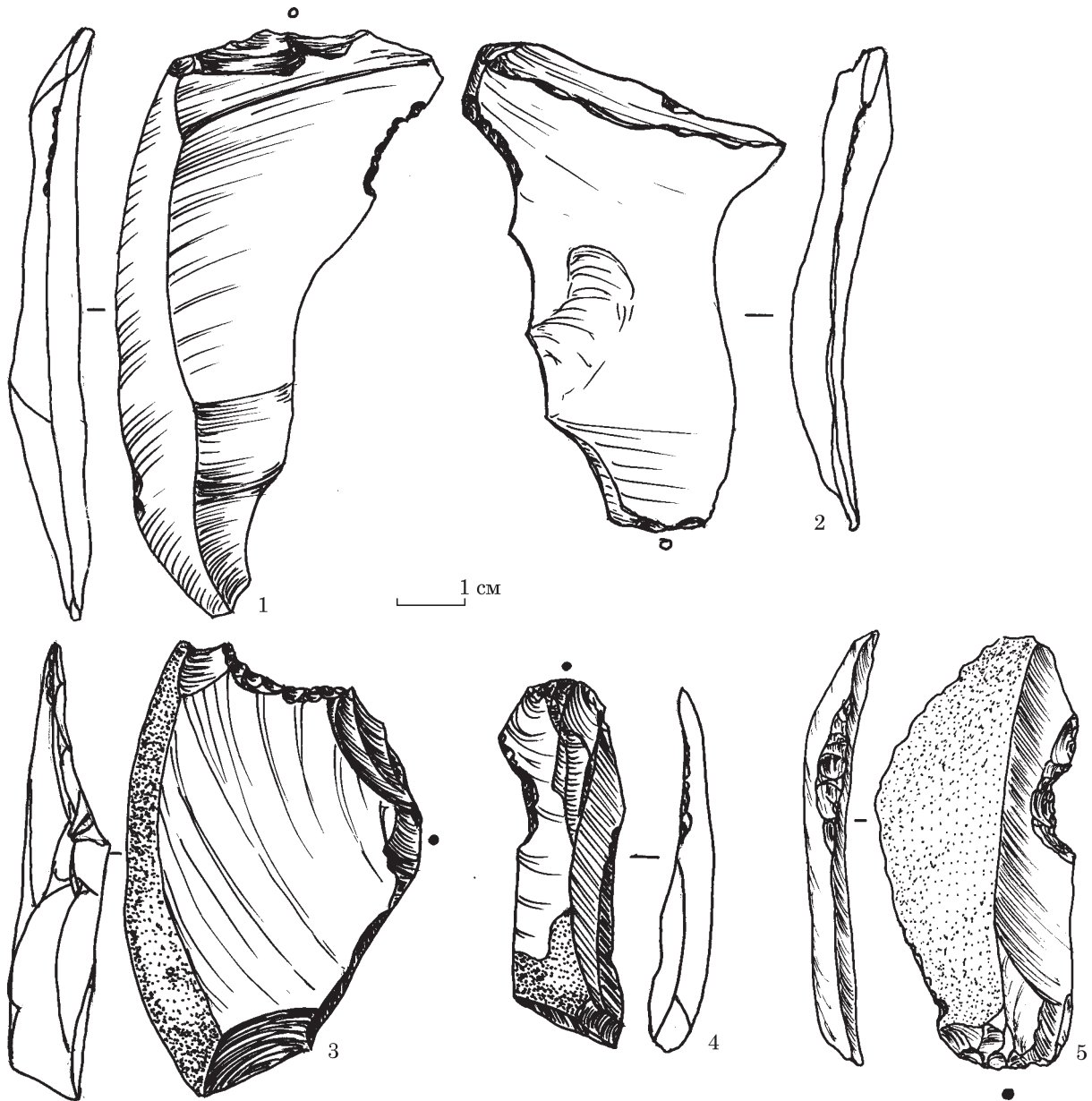

Рис. 6. Стоянка біля с. Кам'янка: виїмчасті знаряддя

ропластинок з притупленим краєм 3 цілі та 13 у фрагментах (рис. 5: 4—15).

Цікавою є знахідка трьох **наконечників з виїмкою** — цілого та двох у фрагментах. Цілий наконечник (рис. 4: 10) довжиною 6 см, шириною 1,6 см та завтовшки 0,5 см має круту ретуш, що зліва формує черешок та виїмку, та пологу ретуш, що тягнеться майже до вістря. З правого боку в нижній частині також невеличка ділянка крутої ретуші. Фрагмент наконечника (рис. 4: 9) розмірами $3,4 \times 1,1 \times 0,4$ см є черешковою частиною з крутою ретушю зліва до виїмки та ділянкою крутої ретуші праворуч в нижній частині. Другий фрагмент розмірами $2,3 \times 1 \times 0,3$ см — це черешок наконечника з виїмкою (рис. 4: 8) з крутою ретушю праворуч. Останній фрагмент не дуже переконливо виглядає на малюнку, але в реальності справ-

ляє враження абсолютної подібності, в тому числі за станом поверхні, що вкрита густою молочно-білою патиною. Знахідка цих трьох наконечників без перебільшення унікальна, оскільки вони не мають аналогій не тільки в матеріалах розкопок попередніх років, а й в колекціях пам'яток суміжних територій. Подібні знаряддя походять з верхнього шару стоянки Костенки I (Ефименко 1958, с. 240—243), Гагаріно (Тарасов 1979, с. 77), Краків-Спадзиста (Wilczynski 2015, р. 139, 141), Борщеві I (Рогачев, Кудряшов 1982, с. 212.) тощо.

Деякі знаряддя із вторинною обробкою представлені в одному екземплярі. Два незавершені — заготовка біфасу на масивному напівпервинному відщепі та овальна дископодібна заготовка. В колекції присутнє дископодібне знаряддя з ретушованою ділянкою, масивна

пластина з виділеним ретушню кутовим елементом, стамескоподібне знаряддя на масивному сколі з нуклеуса та висока трапеція на неправильній пластинці.

Висновки. Набір знарядь, що включає мікропластинки з притупленим краєм, кінцеві скребки та різці різних типів переважно на пластинах, призматичні нуклеуси для пластин, типовий для епіграветських пам'яток. Всі означені категорії присутні в номенклатурі знарядь із вторинною обробкою стоянки біля с. Кам'янка, що дозволяє віднести її до кола епіграветських пам'яток басейну середньої течії р. Сіверський Донець. Хоча наявність в колекції наконечників з виїмкою викликає певні питання, зокрема про можливість кількох епізодів заселення території мису. Як вірогідно можна розглядати також можливість зв'язків з іншими територіями концентрації епіграветських пам'яток. Наскільки правомірними є ці припущення, покажуть майбутні дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

Герасименко, Н. П., Снежко, І. А. 2012. Реконструкція природної середовища обитання людини на позднепалеолітичній стоянці у с. Каменка. *Старожитності 2012: Харківський історико-археологічний щорічник*, 11, с. 97-104.

Ефименко, П. П. 1958. *Костенки I*. Москва; Ленінград: АН СРСР.

Рогачев, А. Н., Кудряшов, В. Е. 1982. Борщевое 1. В: Праслова, Н. Д., Рогачева, А. Н. (ред.). *Палеолит Костенковско-Борщевского района на Дону 1879—1979. Некоторые итоги полевых исследований*. Ленинград: Наука, с. 211-216.

Тарасов, Л. М. 1979. *Гагаринская стоянка и ее место в палеолите Европы*. Ленинград: Наука.

Wilczyński, J. 2016. Variability of Late Gravettian lithic industries in southern Poland: A case study of the Kraków Spadzista and Jaksice II sites. *Quaternary international*, 406, p. 129-143.

REFERENCES

Gerasimenko, N. P., Snezhko, I. A. 2012. Rekonstruktsiia prirodnoi sredy obitaniia cheloveka na pozdnepaleoliticheskoi stoianke u s. Kamenka. *Starozhytnosti 2012: Kharkivskiy istoriko-arkheologichnyi shchorichnyk*, 11, s. 97-104.

Efimenko, P. P. 1958. *Kostenki I*. Moskva; Leningrad: AN SSSR.

Rogachev, A. N., Kudriashov, V. E. 1982. Borshchevo 1. In: Praslova, N. D., Rogacheva, A. N. (ed.). *Paleolit Kostenkovsko-Borshchevskogo raiona na Donu 1879—1979. Nekotorye itogi polevykh issledovaniy*. Leningrad: Nauka, s. 211-216.

Tarasov, L. M. 1979. *Gagarinskaya stoianka i ee mesto v paleolite Evropy*. Leningrad: Nauka.

Wilczyński, J. 2016. Variability of Late Gravettian lithic industries in southern Poland: A case study of the Kraków Spadzista and Jaksice II sites. *Quaternary international*, 406, p. 129-143.

I. A. Snizhko

TOOLS WITH SECONDARY TREATMENT OF THE LATE PALEOLITHIC SITE NEAR THE KAMYANKA VILLAGE

The tools with secondary treatment from collection of the Late Paleolithic site near the Kamyanka village of Izum district in Kharkiv region are published in the paper. The collection of 8356 flint artifacts comes from the excavated area of 225 m². The group of the tools with secondary treatment is not large — it consists of 88 items (1.05 %), typical for sites located near flint raw material outputs, where primary treatment took place directly in the dwelling area. From 27 burins 16 are straight burins, 5 are angle burins, 5 are truncation burins, a flat-faceted burin, a many-faceted burin and a double burin. As a preform, the flakes, blades, massive flakes and residual cores were used. There are 12 end-scrapers and scrapers; end-scrapers on flakes and blades prevail. The tools with notches are represented by 9 exemplars. Working elements of the piercing tools (4 exemplars) are formed by several splits on the flakes; in one case the tool is combined with middle burin. 11 flakes and blades have retouched areas. Microblades with truncated edge are represented by 16 exemplars. Notched backed points (whole one and 2 fragments) have no analogs in collections of the sites of allied territories. A high trapeze on a wrong-shape blade, a massive blade with an angle unit pointed out by retouch, a chisel-like item, a disk-shaped tool with retouched area are represented in one exemplar for now.

Generally the tools set is typical for Epigravettian sites, though the presence of notched backed points in it raises a range of questions which can be answered on during the further research.

Keywords: Late Paleolithic, Epigravettian, Siversky Donets, Kamyanka village.

Одержано 21.04.2020

СНИЖКО Ірина Анатоліївна, кандидат історичних наук, доцент, Український державний університет залізничного транспорту, майдан Фейєрбаха, 7, Харків, 61050, Україна.

SNIZHKO Iryna, PhD, Associate Professor, Ukrainian State University of Railway Transport, Feuerbach square, 7, Kharkiv, 61050, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-7797-9494, e-mail: isnizhko@ukr.net.